

1995 – בג"ץ אליס מילר

מאת: קצין-משפטים אבשלום כהן, עוזר היועצת המשפטית למחלקת התשתית והפריסה ולתחום הגנת הסביבה, מחלקת הייעוץ והחקיקה

שינוי משפטי, חברתי וצבאי המשולב יחדיו בתוצאתה של פסיקה אחת ויחידה של בית משפט הוא אירוע נדיר בהיסטוריה של כל שיטה משפטית, וכך גם בזו שלנו; ובכל זאת, היה זה בשנת 1995 כשפסק דין כזה ניתן, בבג"ץ 4541/94 אליס מילר נ' שר הביטחון. פסק הדין תרם לשינוי ערכי ותרבותי של ממש בנגישותן של נשים לתפקידים במערכי הלחימה בצה"ל ובמעמדן בכלל.

רקע עובדתי

אליס מילר בדרגת סרן בחיל האוויר (צילום: דובר צה"ל)

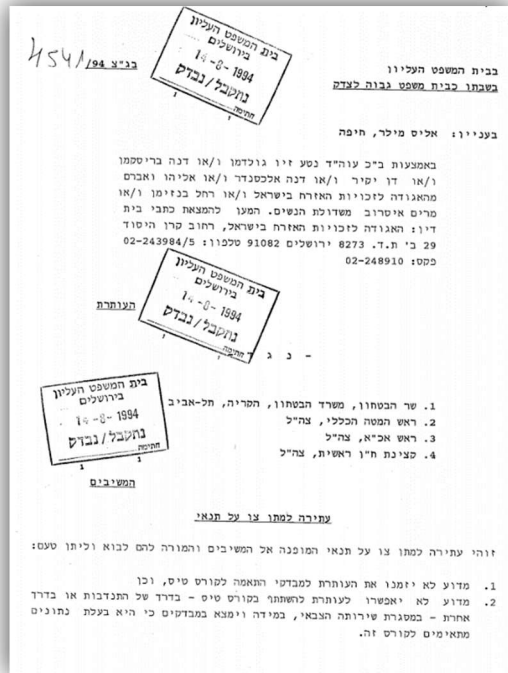
אליס מילר, ילידת 1972, נולדה בדרום אפריקה. כשהייתה בת שש עלתה משפחתה לישראל והתיישבה בהוד השרון. בתיכון, החליטה אליס כי תהפוך לאסטרונוטית. כששלחה מכתב לנאס"א, השיבו לה שדרישת הקדם היא 1,000 שעות טיסה בחיל האוויר. במטרה להגשים את חלומה, בחרה אליס מילר להתגייס לצבא במסגרת תכנית העתודה האקדמית, נרשמה ללימודי תואר ראשון באווירונאוטיקה בטכניון, ובמקביל הוציאה רישיון-טיס אזרחי.

עוד במהלך לימודי העתודה, למעלה משנה לפני מועד חזרתה לשירות, ביקשה מילר לקבל זימון למיוני קורס טיס. בקשתה נדחתה ע"י מדור העתודה בצה"ל, בטענה שעל פי הוראות הפיקוד העליון אין לשלב נשים "במקצועות הלחימה".

מילר ערערה על ההחלטה וזומנה לפגישה עם מפקד חיל האוויר. גם לאחר פגישה זו נותרה עמדת צה"ל על כנה. במקביל החלה הפרשה לעלות לכותרות, וזאת גם בעקבות פרסום הדברים שאמר למילר נשיא המדינה דאז ומפקד חיל האוויר לשעבר, עזר ויצמן: "תשמעי מיידלע, את ראית פעם גבר סורג גרביים? ראית פעם אישה כירורגית או מנצחת על תזמורת? נשים לא מסוגלות לעמוד בלחצים הדרושים מטייסי קרב"; בשנת 1994, עתרה אליס מילר לבג"ץ, בסיוע האגודה לזכויות האזרח ושוותת הנשים.

ההליך המשפטי

בעתירתה לבג"ץ, טענה אליס מילר כי עמדת צה"ל המבוססת על מדיניות פסילה כוללנית של נשים למקצוע הטיס בצבא, היא עמדה מפלה שפוגעת בזכות היסוד לשוויון. בעתירה נטען, כי מדיניות הצבא חוסמת בפני הנשים בצה"ל את הסיכוי להתקדם לתפקידים בכירים בחיל האוויר, ובפועל גם שוללת את ההזדמנות השווה לעבוד ולמצות את כישוריה כטייסת אזרחית.

עמדת צה"ל התבססה על ההבחנה שמבחין החוק בין נשים לבין גברים. חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], תשמ"ו-1986, המסדיר את חובת השירות בצה"ל, קובע דין שונה לנשים ולגברים בדבר היקף חובת השירות. על רקע הבחנה זו, טען צה"ל כי תנאי השירות של נשים כפי שהוכתבו בחוק, משליכים על אופי שירותן, הן בכוחות הסדירים והן בכוחות המילואים. הטענה המרכזית הייתה כי בשל השוני במאפיינים הרלבנטיים בין גברים לבין נשים, עקרון השוויון אינו מופר. עוד נטען, כי המדיניות מבוססת על שיקולים כלכליים. בהכשרת הטייסים, כך נטען, מושקעים משאבים אדירים, וזאת מתוך הבנה כי טייס ישרת 7 שנים לפחות, נוסף על ימי מילואים רבים. נטען גם כי אם נשים תתנדבנה לשירות

כזה, הן יוכלו להפסיק את שירותן בנקל באמצעות הפטור משירות מילואים עקב הריון ולידה.

ברוב של שלושה שופטים אל מול שני שופטי מיעוט, קיבל בג"ץ את העתירה בקובעו כי שלילת האפשרות מנשים להתקבל לקורס טיס, אך ורק בשל היותן נשים, היא אסורה ומהווה אפליה פסולה. בפסק הדין נכתב, כי ההבחנה בחוק שירות ביטחון בין גברים לבין נשים, אין משמעה שבין שני המינים מתקיימת שונות שהיא רלבנטית, המצדיקה את פסילתן המוחלטת של כל החיילות למילוי תפקידים כאלה ואחרים; לכן, "בהיעדר ראיה לסתור בלשון החוק או בתכליתו, יש להעמיד את החוק בחזקתו הפרשנית כי הוא מתיישב עם כיבוד הזכות לשוויון בין המינים ואף מכוון להגשימה". בהתאם לכך, חייב בג"ץ את רשויות הצבא לזמן את אליס מילר למבדקי ההתאמה לקורס הטיס.

אליס מילר אמנם לא צלחה את המבדקים ובסופו של יום לא התקבלה לקורס הטיס; ואולם, נחישותה סללה את הדרך בפני אלפי נשים לשרת בתפקידים שלא היו פתוחים בפניהן קודם לכן, לרבות טייסות בחיל האוויר.

חשיבות הפרשה

פסק הדין שניתן, מעבר להיותו מהפכני הנוגע לשירות נשים בצה"ל, כלל גם קביעות משמעותיות והיסטוריות ביחס לזכות לשוויון, ולמעמדה בעולם המשפט הישראלי, בשיאה של "המהפכה החוקתית". ההלכה, אולי החשובה ביותר שיצאה בפסק הדין, היא כי אף על פי שחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו אינו מציין את עקרון השוויון כאחת מהזכויות הזוכות להגנה בחוק היסוד, יש לפרשו כך שיתן מעמד חוקתי, על-חוקי, לאיסור על אפליה. עוד נקבע, כי כאשר על הפרק ניצבת תביעה למימוש זכות יסוד, משקלם היחסי של שיקולים תקציביים הוא מוגבל.

מלבד השפעתו הישירה של פסק הדין בעניין אליס מילר על גיוס נשים לקורס טיס, הוא הוביל לשינוי מגמה רחב יותר ביחס לתפקידן של נשים בצבא, ופתח את הדלת בפני נשים להתגייס גם לקורס חובלים, לתפקידים במערך ההגנה האווירית של חיל האוויר, במערך האב"ך של חיל ההנדסה ובמשמר הגבול (הגוף הראשון ששינה מדיניותו באופן נרחב ביחס לגיוס נשים, כבר בשנת 1995).

פסק הדין הוביל לבסוף גם לשינוי חקיקה, בדמות תיקון לחוק שירות ביטחון, אשר נוסחו גובש בסיוע הפרקליטות הצבאית, ושעיקרו הוספת סעיף 16א, שעניינו השוויון בשירות. סעיף זה קובע כי לאישה תהא זכות שווה לזכותו של גבר למלא כל תפקיד בצה"ל, אלא אם הדבר אינו מתאפשר מפאת מהותו ואופיו של התפקיד.

מאז פסק הדין בעניין אליס מילר מספר התפקידים הפתוחים בפני מתגייסות לצה"ל הולך וגדל באופן מתמיד. שאלות הקשורות בשירות נשים בצה"ל ובשוויון בין המינים בשירות הצבאי ממשיכות להעסיק את צה"ל, ובוודאי ימשיכו להעסיק עוד שנים רבות.

מדוע בחרתי בנושא?

ספק בעיניי אם קיים עוד מקרה בעל אופי משפטי שהשפיע בעוצמה חיובית על השירות של כל אחד מאיתנו בצה"ל. בג"ץ אליס מילר, ושינויי החקיקה שבאו בעקבותיו, חורגים בהשפעתם מפתיחת הדלת בפני נשים להתגייס לתפקידים קרביים, והם מהווים צעד גדול בכיוון הנכון להכרה כי נשים יכולות לתרום, ותורמות לצה"ל ולחברה הישראלית בכללותה בדיוק כמו גברים. אני חש שהגשמנו תפישה זו ביום-יום, אף אישית ובמהלך שירותי הצבאי בפרקליטות הצבאית, בין השאר כאשר מעלי בשרשרת הפיקוד נמצאות המפקדת שלי, המפקדת שלה ומעליה אף מפקדת נוספת.

בוגרות קורס טיס (צילום: דובר צה"ל)

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- בג"ץ 4541/94, אליס מילר נ' שר הביטחון ואח', פ"ד מט(4), 94 (1995)ף
- "אליס מילר שוב גרה פה", 04.11.2008, מגזין TheMarker, <https://www.themarker.com/magazine/1.504162>
- "מיידלע, ראית פעם גבר סורג גרביים?", ynet, 02.07.2000, <https://m.ynet.co.il/article/25180>